

**ПРИРЕЧЕНІСТЬ СКОНСТРУЙОВАНИХ ПАРАДИГМ,
АБО НОВЕ ПРОЧИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО НАРАТИВУ
(рефлексії щодо циклу наукових статей професора І. Монолатія “Чорні лебеді
української революції. (Не)ймовірні випадки західноукраїнської державности”)**

Володимир ВЕЛИКОЧИЙ

Державний вищий навчальний заклад

”Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,

Інститут туризму

вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: w-w-s@ukr.net

DOI: 10.15330/gal.33.199-206

Українська історіографія у своєму класичному варіанті багата на фактичний матеріал, кількісні показники монографій, розвідок, студій і просто статей. Чимало ґрунтовних фоліантів і солідних наукових праць, що претендують на статус беззаперечних і таких, що обов’язково, за задумом їх авторів, мали б увійти на Скрижалі національного історичного наративу. Не вступаючи в дискусію, щодо значення цього історіографічного спадку і навіть його переоцінки (оскільки це і так безсенсово, як, зрештою і не зовсім коректно з точки зору “цехової етики”), дозволимо собі зауважити наступне. Українська історіографія доконче потребує праць з інтелектуальної історії. Або хоча б праць істориків-інтелектуалів, здатних вийти за межі “прокрустового ложа” усталеної методології наукових історичних пошукувань певної історичної школи чи напрямку. Тому поява такого штибу студій є подією. Маю на увазі праці І. Лисяка-Рудницького¹, що вже стали класикою, нинішніх Ярослава Грицака², Наталі Яковенко³. З усією відповідальністю можу віднести до них і цикл праць івано-франківського історика, етнополітолога, письменника, інтелектуала Івана Монолатія “Чорні лебеді української революції. (Не)ймовірні випадки західноукраїнської державности”⁴, опубліковані на поважному електронному ресурсі.

У чому важливість цих статей? Здавалося б, що можна нового і такого незвичного, тим паче – по новому осмисленого, інтелектуально проривного ще й до геніальності просто і доступно викладеного опублікувати в короткій науковій студії. Вважаємо – можна. Автору це блискуче вдалося. І цикл цих праць, що є справді винятком у морі позитивістської, як правило, історичної літератури, лише підтверджує правило.

¹ Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Вид. 2-ге / упоряд. Я. Грицак; Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика Канадського інституту українських студій Альбертського університету. Київ : Дух і Літера, 2019. Т. 1. 1632 с.; Т. 2. 624 с.

² Грицак Я. Нариси з історії України: формування української модерної нації. 2-ге вид. Київ : Генеза, 2000. 249 с.; Його ж. Пророк у своїй Вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886) / Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту ; Ін-т Критики, Ін-т іст. дослідж. Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. Київ : Критика, 2006. 630 с.: іл. Його ж. Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад : есеї / Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту ; Ін-т Критики. Київ : Критика, 2011. 350 с.: табл.

³ Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ : Генеза, 1997. 380 с.; Її ж. Дзеркальна ідентичність. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття. Київ : Laurus, 2012. 472 с.: іл.

⁴ Монолатія І. Чорні лебеді Української революції. (Не)ймовірні випадки західноукраїнської державности. Ч. 1. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2738-ivan-monolatiy-chorni-lebedi-ukrajinskoji-revoljutsiji-ne-jmovirni-vipadki-zakhidnoukrajinskoji-derzhavnosti>; Ч. 2. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2740-ivan-monolatiy-chorni-lebedi-ukrajinskoji-revoljutsiji-ne-jmovirni-vipadki-zakhidnoukrajinskoji-derzhavnosti-chastina-2-zluka-zunr-i-unr-nenastannya-duzhe-ochikuvanogo>; Ч. 3. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2742-ivan-monolatiy-chorni-lebedi-ukrajinskoji-revoljutsiji-ne-jmovirni-vipadki-zakhidnoukrajinskoji-derzhavnosti-3-diktator-zunr-poyasnennya-zadnim-chislom>.

Вчений, будучи істориком за фахом, професійним краєзнавцем, серйозним етнополітологом, майстром художнього слова, адаптує окремі положення теорії відомого американського вченого ліванського походження Нассіма Ніколаса Талеба (Nassim Nicholas Taleb) про “Чорного лебедя” – несподіваного явища чи події, яка не була прогнозована раніше і мала величезний вплив на перебіг майбутніх подій. Сама по собі ця теорія відомого математика цілком суперечить усталеним класичним канонам історичного пізнання, побудованого на виключній взаємозалежності історичного процесу від причинно-наслідкових зв’язків, що так характерно для позитивізму. Знову ж, не маючи на меті критикувати, а тим більше – піддавати осуду останній, зазначу, що проста лінійна, арифметична чи навіть геометрична залежність події або явища, що відбулися в суспільстві, від їх причин і прогнозування наслідків не завжди відповідає тому, що ми називаємо історією. Причина – подія / явище – наслідок – це і є базові засади методологічного характеру, що лежать в основі будь-якого історичного конструкту (в нашому випадку – Української революції 1914–1923 рр.). Суть його відрізняється в різних історичних парадигмах лише тим, які явища і події включено до цієї схеми. Простіше кажучи, історики мають задалегідь відомі, випробувані лекала, за якими “шиють” хітони історичного процесу. А коли ще й роблять це в межах національного нарративу, то й зовсім не переймаються тим, що не будуть сприйняті колегами. Дискусія як спосіб оформлення науковоподібності можлива, але лише в межах усталеної парадигми, методології, стосується, як правило, деталей.

В нашому випадку, професор Іван Монолатій виходить за рамки історичного конструкту національного нарративу. Досить сміливо. І, вважаємо – успішно. Така “зухвалість”, що є виявом характеру і ества справжнього пошуковця, не є першопроявом. Тут достатньо навести приклади його праць попередніх років, які свого часу теж справили ефекти новизни, свіжості, багатства інтелектуального доробку⁵.

Вчений вже не вперше намагається переглянути історичні конструкти процесів державного, національного, військового, міжнародного, культурного характеру в Галичині, Буковині, на Покутті та й загалом – в Україні періоду Революції 1914–1923 років, а головно – на західноукраїнських землях. Його погляд на усталені і загальноновживані в історіографії парадигми завжди критичний, спрямований на пошук істини чи уточнення правди. Інколи це призводить до деконструкції або окремих складових, або цілого загалом. При цьому важливо зазначити: деконструюючи, автор пропонує свій варіант, власний погляд на процес, на ґрунтовне підтвердження того, що вносить нового.

Водночас, праці І. Монолатія, і рецензована в цьому випадку – не виняток, мають одну добру спільну рису: заставляють мислити. Інколи це бажання виникає як задоволення через підтвердження власних припущень, інколи – як обурення, навіть спротив, адже заставляє шукати аргументи на користь того, що здавалося аксіоматичним і непорушним. У цьому і є, вважаємо, сила наукової розвідки, як і в наявності аргументації, яка конче повинна бути присутня в роботах такого типу.

Отже, наші рефлексії щодо “Чорних Лебедів”.

Важко не погодитися з твердженням, що Листопадовий зрив спровокував нову війну – польсько-українську. Так, він загострив відносини в Галичині між двома народами. Але поставимо собі запитання: чи могло бути по іншому?

Історія не має варіанту “якби”. Однак. Припустімо, що українці не здійснили Перевороту, не перебрали влади в свої руки не лише у Львові, а й по всій Галичині. Не зробили спроби утвердити вже проголошену Українську державу 18–19 жовтня на теренах етнічних україн-

⁵ Монолатій І. Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр. : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 736 с.; Його ж. Місто без властивостей: Коломийська fuga Великої війни. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 224 с.; Його ж. Вічний жид з Коломиї. “Українець” Мойсеєвого визнання Яків Саулович Оренштайн. Івано-Франківськ : Галицько-Українська накладня ім. Якова Оренштайна ; Лілея-НВ, 2015. 463 с.; Його ж. Цісарська Коломия 1772–1918: Драма на три дії з життя другого міста Галичини габсбурзької доби. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 312 с.

ських земель, що входили до складу монархії над Дунаєм. 1 листопада Польська Ліквідаційна Комісія оголошує про входження – читай – приєднання Галичини до Польської держави. Чи не призвело б це до загострення тепер уже українсько-польських відносин в краї? Не має сумніву в тому, що українські політики готувалися і розпочали активу діяльність з метою перебрання влади в краї у свої руки.

Інша справа, що дійсно очікували на мирний перебіг подій. Тому і призначили так звану Віденську делегацію Української Національної Ради (УНРади), доручили її очолювати голові Української Парламентарної Репрезентації Євгенові Петрушевичу. На місцях, у повітових містечках Східної Галичини, вже були готові комітети, які мали в слушний час стати до влади. Десь це було краще, десь – гірше. Однак і громадськість, і політикум готувалися до перебрання влади до своїх рук. Таким чином, щонайменше дві події були очікуваними:

1. Встановлення влади українцями в краї тим чи іншим способом. Фактично, з 18 жовтня воно розпочалося. А якщо бути точним – то з 12 жовтня, під час аудієнції у цісаря було заявлено українською делегацією про бажання створити власний орган управління народом українським на етнічних українських землях імперії.

2. Збройний конфлікт між українцями і поляками був неминучий. Невідомо, чи переріс би він у широкомасштабну війну. Маю на увазі не те, що галичани не були ні рішучими, ні самозреченими. Якраз цього їм не бракувало. А от чи мали б вони можливість виступити проти Польщі так, як Польща виступила проти ЗУНР? Тут без допомоги братів-наддніпрянців було не обійтись (іншої допомоги очікувати не було від кого: світ українців, окрім країн Четвертного союзу, що програли і були самі в ролі “відповідачів”, не признавав. Сусідні народи було заклопотані власними проблемами і намагалися зміцнити власні позиції, в тому числі й новими територіальними придбаннями за рахунок західноукраїнських земель).

Тому, як на мене, Листопадовий зрив, тобто по суті – збройне встановлення влади українців в Східній Галичині і Північній Буковині був швидше Сірим Лебедем. Ця подія точно на планувалася, як обов’язкова. Однак, і не виключалася, власне, як надзвичайна. Як, згадує в своїх спогадах К. Левицький, 28 березня 1918 р. на з’їзді мужів довір’я всіх українських партій Галичини поряд з вимогою “конститування українського державного організму в Австрії” Є. Левицьким ставилось питання “про організацію національної оборони” та пропонувалось “утворити окрему безпартійну боєву організацію національної оборони”⁶. Дискусія з цього питання завершилась тим, що було прийнято “резолуцію пос. д-ра Є. Левицького з зазивом до боєвої організації і резолюцію пос. д-ра Льонгина Цегельського з візванням складати датки на фонд народної оборони під управою УПР”⁷.

Окрім того, одним з ініціаторів створення таємної військової структури, яка мала б опікуватися питанням збройного встановлення влади українцями в краї, стає народний Комітет національно-демократичної партії. У своїх спогадах Б. Гнатевич та О. Думін згадують, що ним (Комітетом цієї партії. – В. В.) було сформовано “окремий комітет у складі: І. Кивелюка, д-ра О. Барана, д-ра В. Панейка, д-ра В. Бачинського і д-ра Л. Цегельського”, який “дійшов до погляду, що тайну військову силу творити треба необхідно”⁸. Цей комітет якраз виявився нерішучим.

Зрештою, основний тягар у організації української військової сили в краї, у підготовці збройного повстання у Львові та встановлення національної влади у Східній Галичині взяв на себе Центральний Військовий Комітет (ЦВК) – нелегальна військова організація, яка виникла серед українських військових австрійської армії у Львові в першій половині вересня 1918 р.⁹. Його спочатку просили очолити В. Вишиваного. Він з різних причин відмовлявся. Треба було діяти. Зійшлися на представникові стрільцтва і запросили до керівництва Д. Вітовського, справді поважану особу в українських колах.

⁶ Левицький К. Великий Зрив. Львів : Червона Калина, 1931. С. 9, 11.

⁷ Там само. С. 12–13.

⁸ Гнатевич Б., Думін О. Українська Галицька Армія. Історія українського війська : у 2 т. Київ, 1993. Т. 2. С. 465.

⁹ Там само. С. 464.

І ось тут давайте поглянемо на цю історичну персону з точки зору Талєбової тези карлик / велет. Для того, щоб керувати структурою, треба її мати чи швидко створити. Дмитро Вітовський не мав відношення до творення військових структур на зразок груп – комітетів – чи іншого штабу організацій в краї. Він взагалі був посвячений у більш детальні підготовчі роботи до встановлення влади в краї лише тоді, коли прибув до Львова. А це відбулося чи то 29 – чи навіть 30 жовтня 1918 року. Зрозуміло, що за відсутності часу зробити таку титанічну роботу було просто неможливо. За твердженням Д. Паліїва, саме на нього і лягли такі функції з часу його приходу до ЦВК. Ось як про це пише Д. Палійв: “На засідання (ЦВК. – В. В.) я йшов у переконанні, що ЦВК працює як правдивий штаб, перед яким таке велетенське завдання. Яке ж було моє здивування, коли я почув тільки теоретичні балачки про потребу праці, а від членів довідався, що вони зайняті цілими днями у своїх військових частинах і тільки ввечері можуть сходитися на спільні засідання. Я зголосився з пропозицією, що виготовлю на найближче засідання проект праці ЦВК, на що всі радо погодилися. 14 жовтня ми знову зішлись в помешканню чот. Л. Огоновського. Мій організаційний проект прийнято. Вирішено приступити до фактичної організації частин у Львові, в яких були українці, а край поділити на округи і вирішено для кожної округи створити “Окружну Команду”¹⁰.

А от виконувати накази комітету було кому. Значить – готувалися!!! Тобто, передбачали таку ймовірність.

Щодо романтичної революційності і прагматичної рішучості Д. Вітовського.

Думаю, що в справі збройного виступу українців у краї для Д. Вітовського важливим було кілька аргументів. Перший – це справді мало збутися, бо української держави могло просто не відбутися. Не варто припускати, що тодішні діячі могли не розуміти різниці між фактом проголошення своєї держави і її реального утвердження, становлення, функціонування. Це було їм прекрасно зрозуміло. Однак треба зважити, що УНРада обрала свій шлях реалізації цієї мети – через офіційну, юридично обумовлену і обґрунтовану процедуру, тобто – легітимним шляхом. Зрештою, факти наступних подій тільки підтверджують цю тезу. Вже 2 листопада заступник Намісника в Королівстві Галичини і Володимирії граф В. Децикевич офіційно передає владу в краї українцям від імені австрійської влади¹¹. Доконаний факт і мусить бути врахований при конструюванні історичних подій того часу навіть тими, хто має сумнів у легітимності західноукраїнської держави чи тими, хто вороже її сприймає як державу-агресора.

По-друге. Боротьба за українську державу була для Д. Вітовського не порожнім звуком. Він проливав за неї кров у рядах УСС з 1914 року. Більше того, сама парадигма розвитку Української революції, як і способи, шляхи і методи її реалізації говорять нам про наступне. Одним з варіантів розвитку подій, і, можливо, оптимальним, мав би стати наступний: на українських землях інонаціональних імперій мали бути проголошені українські держави, які в кінцевому результаті, в ідеалі (але не обов’язково) мали б об’єднатися. Про це говорить і факт виникнення та діяльності Головної Визвольної Ради (ГУР), Загальної Української Ради (ЗУР), Союзу Визволення України (СВУ), а потім – знову УПР. Д. Вітовський, як представник Української Радикальної партії завжди бу прихильником злуки і соборності. Однак, щоб злучатися, треба було утвердитися. Адже Конституанта вже проголосила Українську Державу, але фактично просила її легітимації у австрійської влади відповідно до Маніфесту Карла I “До моїх вірних австрійських народів”. Пропозиції соціал-демократів і радикалів щодо негайної злуки були нею, зрозуміло, відкинуті. Більше того, питання потреби Злуки лише озвучили, але навіть не поставили на голосування на засіданні УНРади.

По-третє. Чи не розумів Вітовський вагу взятого на себе завдання і вагу обов’язку подальшої реалізації здійсненого? Чи усвідомлював труднощі й випробування, які на нього чекали? Однозначно відповісти на ці питання нині неможливо, хоча б з тієї причини, що сам полковник не залишив нам спогадів. Надто рано пішов з життя. (До речі, полковником він став

¹⁰ Палійв Д. Листопадова революція. З моїх споминів. Львів : Новий час, 1929. С. 31.

¹¹ Левицький К. Великий зрив... *Діло*. 1918. 7 листоп. С. 138.

лише в листопаді 1918 року. На час збройного перевороту був лише сотником. А значить – рівень його командирських вмінь сягав у нашому нинішньому розумінні щонайбільше батальйону, а фактично – роти (три взводи по тридцять осіб, що і складає сотню). Припускаємо, що розумів. Адже просив у К. Левицького відпустити його з посади керівника оборони Львова і держави саме тому, що був чесний перед собою і розумів межі своїх можливостей. Його наступник, Гнат Стефанів, був кадровим полковником, тобто володів мистецтвом організації бою і оборони у значно ширшому масштабі.

І, найголовніше, вважаємо. Сотника Д. Вітовського запрошували для організації і здійснення військового встановлення влади в краї, а не для керівництва армією. Він не вважав себе компетентним у цьому питанні і в цій царині діяльності. Тому й не прагнув обіймати командних посад в національній Армії. Він не відмовлявся робити те, що вмів чи не найкраще – організовувати. Ми б сьогодні назвали його “кризовим менеджером”. Саме за ці якості, на нашу думку, його і запрошують до уряду ЗУНР.

Посада Державного Секретаря військових справ, яку він обійняв у першому і другому уряді ЗУНР, передбачала більше організаційних функцій, ніж стратегічного управління і ведення військових дій. Пригадаємо також той факт, що в складі УСС Д. Вітовський відзначився тим, що на визволеній з під російської влади Волині займався власне ідеологічною і просвітницькою роботою, організовував школи з українською мовою викладу. Хоч, звичайно, брав участь і в боях з ворогом. Однак, не як керівник, а, за термінологією пілотів, – “відомий”.

Жодним чином не намагаюся виправдати Д. Вітовського. Насамперед, він того не потребує. Та й справа такого типу є безперспективною. Лише висловлюю свою рецепцію тези “великан / карлик” по відношенню до нього. Маю на увазі, що застосовувати її в класичному розумінні Талеба по відношенню до Вітовського не варто. З певними уточненнями, поясненнями і тлумаченнями – навіть слід.

Таким чином, Листопадовий зрив, вважаємо, більше лебідь Сірий, ніж Чорний. І тут сам автор, проф. І.Монолатій, теж рефлексує, міркує, припускає, хоч і схиляється до більш темного кольору окрасу цього “політичного птаха”.

II. ЛЕБІДЬ ДРУГИЙ

Другий Чорний Лебідь, на думку професора І. Монолатія – Злука. Вчений розпочинає свою оповідь з думки одного з членів УНРади, соціал-демократа Семена Вітика. Він пише: “16 червня 1922 р. один з її членів (УНРади. – В. В.) Семен Вітик зауважував так: “Наша політика йшла злого дорогою, бо ми зламавши лінію соборності поборюємо одні других. Виступає всюди дві України. [...] Уряд був все проти злуки з Великою Україною, бо цього цісар Карло не хотів і злучився тільки під напором волі народу”¹².

Цитата Семена Вітика гостра, як і переважна більшість тих кроків, які він робив у державотворчих процесах в ЗУНР–ЗОУНР. Як соціал-демократ, він пропонував свого часу безумовну злуку з Україною, незалежно від політичного режиму в тій державі. Увійшов до складу Делегації від ЗУНР до Києва на проголошення Соборності. Згодом, фактично без погодження з керівництвом ЗОУНР, але при умові її мовчазної згоди, став віце-президентом Трудового Конгресу. Тобто, був фактично особним в делегації ЗУНР–ЗОУНР, як і займав свою позицію при виконанні адміністративних функцій на повітовому рівні. Це лише побіжні факти про самого діяча, які ніяк не свідчать про його, як би ми зараз висловилися “командну гру”.

Тому і постійна критика. Інколи – справедлива. Часто – необґрунтована. Що, зрештою, і притаманно значній частині спогадів безпосередніх учасників і свідків подій. Але пригадаємо той факт, що саме С. Вітик, як один з керівників у Дрогобицько-Бориславському регіоні самовільно, порушуючи всі норми і правила поведінки державного службовця, на власний розсуд, ігноруючи вказівки уряду, розпоряджався нафтовими запасами. Не найкраща характеристика

¹² Монолатій І. Чорні лебеді Української революції. (Не)ймовірні випадки західноукраїнської державности. Ч. 2 : URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/dyskusiya/2740-ivan-monolatiy-chorni-lebedi-ukrajinskoji-revoljutsiji-ne-jmovirni-vipadki-zakhidnoukrajinskoji-derzhavnosti-chastina-2-zluka-zunr-i-unr-penastannya-duzhe-ochikuvanogo>.

персоналії, але така, яка дає можливість стверджувати – не С. Вітику слід робити закиди щодо правильності чи хибності державної політики ЗУНР–ЗОУНР. У нього з цього приводу завжди були свої думки, переконання і, що найприкріше – дії.

Але залишимо цей персонаж у спокої, для нових досліджень і дослідників. Більш цікавою є спроба автора прослідкувати, як ідея Злуки, Соборності “просочила” свідомість мешканців західноукраїнських земель, наскільки вона була актуальною і затребуваною не просто в політичних колах, а в суспільстві загалом. У цьому плані досить доброю і методологічно вивірною є спроба текстуального аналізу рішень віч у лютому–березні, вересні–жовтні–листопаді 1918 року. Автор їх аналізує. Але складається враження недовомовленості, побіжності.

Зрештою і такого варіанту є достатньо, щоб стверджувати: ідея Соборності була присутньою, однак не домінуючою. Та для більш переконливого характеру твердженню не вистачає доведеності. А вона може бути лише при умові виведення кількісних показників вимог, які звучали на мітингах. Якщо не в абсолютних, то у відносних цифрах. Інша справа, що такі дані можуть “не сподобатися” ідеологам від національно-державного табору, більше того – можуть бути сприйняті вороже і навіть засуджені. Однак парадигми й ідеологеми для того й існують, щоб щось утверджувати та поширювати. Їх творці навіть не підозрюють, чи, вірніше, навіть не хочуть припустити, що конструювання історичного процесу призведе до часткової чи повної деконструкції їх дітищ. У будь-якому випадку автору доведеться більш доказово підтвердити власне відкриття, щоб воно і утвердилося в такому статусі. Тут лише хотів би пригадати той факт, що подібну спробу вже робилося нами раніше у першому дисертаційному дослідженні і в окремій монографічній студії¹³.

Що стосується Передвступного (попереднього) договору про злуку і про шляхи її – злуки – реалізації. Як можна зрозуміти з перебігу історичних подій питання об’єднання українських земель бачилося як один з ідеалів Української революції. Однак, і тут маю на меті підтримати автора текстів та водночас – отримати разом з ним шквал критики, – не була насущною (такою, що вимагала негайного вирішення).

Маю на увазі, що проголошення Злуки двох українських держав *повинно було відбутися* (курсив – мій). Хоча б з тієї причини, що того вимагав сам хід історичного процесу, про це мовилося і ставилося завдання українськими політиками як наддніпрянцями, так і галичанами, буковинцями, русинами-закарпатцями. Це було одним із завдань і однією з триєдиної мети самої Української революції: 1. Ствердження української нації; утворення: 2. Незалежної, 3. Соборної української держави.

Часто, описуючи чи потрактовуючи історичні події, науковці пишуть “крізь призму...” Мають на увазі, що дивляться на процес з якогось боку. В нашому випадку, крізь яку б призму не дивитися, чи з якого б боку не розглядати Українську революцію, наважимося ствердити: вона, ця Революція, не вважалася б повноцінно національною, якби хоча б не спробувала вирішити питання соборності нації.

Припускаючи можливість існування такого процесу, як об’єктивно реального, передбачуваного, одразу виникає питання щодо “кольору” Другого Лебедя. Сам проф. Іван Монолатій вважає його в другій частині своєї аналітичної інтелектуальної студії радше Сірим, ніж Чорним. Не будемо тут дискутувати з приводу того, що радив Є. Петрушевичу В. Липинський, чи про що розмірковував той, хто фактично займався виробленням і впровадженням механізму реалізації Злуки (маємо на увазі Л. Цегельського, який мав таку “ваду” часто-густо перебільшувати власну роль у всіх процесах державного життя ЗУНР–ЗОУНР); чи ті, що вважали Злуку конечною з точки зору економічного, міжнародної, військової необхідності. Першість за якимсь із параметрів процесу вочевидь не важлива. Зрештою, як і коментарі очевидців чи свідків подій, заангажованих власними ментально-світоглядними переконаннями щодо п’ємонтизму Галичини і провідної ролі галичан в українському державницькому русі. Тут важливо зрозуміти контекст процесу. А він, вважаємо – очевидний. Проблема реалізації Соборності української нації через Злуку її щойно утворених національно-державних структур повинна бу-

¹³ Великочий В. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР. Івано-Франківськ : Плай, 2003. 278 с.

ла бути не лише задекларованою в Українській революції, а й вирішена нею в той чи інший спосіб. А от як ця реалізація відбулася, зрештою – чому реально не відбулася, то вже питання до “реалізаторів” – державно-політичної верхівки як ЗУНР–ЗОУНР, так і УНР.

III. ЛЕБІДЬ ТРЕТІЙ

Проголошення Диктатури в ЗУНР–ЗОУНР. Свого часу мною було написано кілька праць, які розкривають джерелознавчий та історіографічний аспект проблеми¹⁴. Однак, давайте поміркуємо, над тим, було це явище прогнозованим чи ні? Чи розуміли галицькі політики наслідки такого кроку? Якщо розуміли, то чому пішли на об’єднання Збройних сил ЗУНР й УНР, чому здійснили похід на Київ? Чому використовували лозунг “Через Київ – на Львів”? Чому згодом підписало Командування Галицької Армії договір з А. Денікіним (ось де ще один, по справжньому Чорний Лебідь, якого навіть передбачити як подію, чи явище було складно, навіть – неможливо. Але ж який вплив мала ця подія на подальшу долю взаємовідносин державних діячів та інституцій УНР і ЗУНР?!).

Відповіді на ці питання, як сказав би хоч трохи обізнаний з історією процесу пересічний читач – відомі і досить прозаїчні. Та все ж давайте спробуємо по чергово.

Наступ армії під керівництвом генерала Ю. Галлера в Східній Галичині схилив остаточно шальки терезів в польсько-українській війні на користь першої сторони. Хоч формувався ця військова потуга на території Франції, під егідою Антанти не для боротьби з галичанами, а для протидії більшовикам. Та керівництво польської держави мало свою мету.

Йому розходилося в тому, щоб підпорядкувати собі край зі столицею у Львові, про що мріяли століттями, а на початок Першої світової війни, мали надію включити до території Польської держави. Мрії польського політикуму ставали більш реальними після угоди з австрійською владою 1916 року. Тому при нагоді і скористалися можливістю встановити в краї свою владу. Хоч при цьому на різних міжнародних форумах і конференціях з влаштування повоєнного світу запевняли країни-переможці, що воюватиме блакитно-сіра армія (саме таке обмундирування мала армія Галлера) виключно з більшовиками і більшовизмом. 25 травня 1919 року Станиславів, як тимчасова столиця ЗОУНР, був окупований поляками. Південь і південний схід держави окупували за домовленістю румуни. УГА відступила в район Чорткова і опинилася в “трикутнику смерті”: до двох ворожих армій приєдналися з третього боку більшовики. В такій ситуації розраховувати вже не було на кого. Навіть УНР не змогла допомогти нічим: ні зброєю, ні транспортом, ні обмундируванням, ні фінансами. І ось в такій ситуації державно-політичний провід ЗОУНР приймає рішення про введення 9 червня 1919 року Диктатури. Влада розуміла потребу концентрації всіх потуг в одних руках. Зрештою, бачила перед собою приклад держави польської, де також такий процес мав місце, по крайній мірі – тривав.

Чи означало це відмову від соборництва? На нашу думку – ні. Адже за ЗУНР Універсалом залишалося право на внутрішній устрій аж до вирішення Всеукраїнською Конституантою. Чи означало це відмову від Злуки? Теж ні. Інакше не було б об’єднання збройних сил під одним керівництвом в руках Головного Отамана УНР Симона Петлюри. Однак з точки зору міжособистісних взаємин Петрушевич–Петлюра (маємо на увазі власне стосунків на рівні державних діячів і політиків) такий крок став відкриттям хвіртки для того, щоб вилетів Чорний Лебідь. І це вдалося якнайкраще.

Саме з часу проголошення Диктатури в ЗОУНР посилюється тихе опозиційництво двох лідерів один до одного. Можливо, як влучно зазначає професор І. Монолатій, відіграли свою

¹⁴ Великочий В. Державно-політична система ЗУНР. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка.* Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. Вип. 3. С. 104–113; Його ж. Документи вищих органів влади та управління ЗУНР. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 1 : А–Ж.* Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 570–572; Його ж. Документи місцевих органів влади та управління ЗУНР. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 1 : А–Ж.* Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 572–574.

роль “цезаризм” С. Петлюри і впертість Є. Петрушевича. Однак ознаки самостійних, неузгоджених дій на різних ділянках боротьби за національно-державну справу проявлялися вже з червня цього ж року, а при його кінці і зовсім стали майже антагоністичними.

Тому, на нашу думку, справжнім Чорним Лебедем стало не проголошення Диктатури, а фактичне політичне протистояння по лінії Петрушевич–Петлюра, якого справді ніхто не очікував. Але яке витворило такі умови подальшого розвитку подій в Українській революції, які призвели до фактичного розриву соборницького фронту, “ліквідації” Злуки, “здачу” Петлюрою Галичини польській II Речі Посполитій за підписання Варшавського договору 1920 р., спроби політиків ЗУНР продовжити боротьбу за національну державу хай і в межах Галичини після підписання Ризького миру 1921 року.

Таким чином, не з усіма Чорними Лебедами Української революції в їх західноукраїнському варіанті, запропонованих професором І. Монолатієм вважаємо за можливе погодитися. Зрештою, як і мої припущення чи потраткування, сподіваюся, будуть однозначно сприйняті. Дискусія завжди корисна для того, щоб глибше увійти в тему і зрозуміти процес. Безперечним, як на мене є факт повернення нашого студіювання до методології міжпредметних досліджень, а головно – інтелектуальної історії. Тієї, якої нам сьогодні дуже не вистачає в морі позитивізму і спрощеного наративу.

Важливим є і другий висновок, до якого призводить читання тексту інтелектуальної розвідки професора І. Монолатія. Здійснюючи деконструкцію історичного процесу на підставі усталеної парадигми глорифікації національної історії не слід боятися бути не сприйнятим, критикованим чи навіть піддаватися осуду. Найгірше – бути непоміченим. Тут маю на увазі науковий доробок, а не особистість. Тому і прийшло бажання вступити в дискусію, щоб мудрі думки, припущення, гіпотези не залишилися осторонь погляду професійних історичного, політологічного, етнополітологічного, історіософського цехів.

Нагальним, конче потрібним є і наступний крок після зробленого першого чи чергового – власне конструювання історії Української революції. І тут я бачу в особі інтелектуала-історика Івана Монолатія переконаного і професійного союзника.

А пересічного читача, напевне, зацікавить питання: як швидко і якими ще “екзотичними” чи не дуже “представниками фауни” поповниться наша історія? Впевнений, що цікаво не тільки пересічному...